

Eeke Wervers

# Cultuuronderwijs als recht en plicht

Kennis delen en betere samenwerking zijn de aangewezen middelen om het cultuuronderwijs op de eilanden te verbeteren. Welke initiatieven worden er genomen om dat te bereiken? En wat zijn daarbij de succesfactoren?

**G**oed cultuuronderwijs? Leraren en cultuurprofessionals die elkaar leren kennen, daar begint het mee. Samen werken aan een visie en die delen en implementeren. Kennis delen en ruimte maken voor verdere professionalisering. Met als doel: dezelfde kansen voor alle leerlingen. Elk kind in Nederland heeft recht op cultuuronderwijs en scholen zijn wettelijk verplicht cultuuronderwijs te bieden. Dat geldt ook in de bijzondere gemeenten Bonaire, Sint Eustatius en Saba (BES-eilanden). Ook op Curaçao, Aruba en Sint Maarten krijgt cultuuronderwijs extra aandacht. Er zijn afspraken gemaakt tussen het Caribisch deel van het Koninkrijk en Europees Nederland over een betere samenwerking op het gebied van onderwijs, met specifieke aandacht voor cultuuronderwijs. Wat houdt die samenwerking in?

## Cultuuronderwijs op de BES-eilanden

Afgelopen jaar honoreerde het Fonds voor Cultuurparticipatie de aanvraag van Plataforma Kultural voor een vijfdaagse training voor het primair onderwijs (PO) op Bonaire. Het doel was de ontwikkeling van cultuuronderwijs op de

BES-eilanden een eerste impuls te geven en te zorgen voor een goede basis voor een subsidieaanvraag voor het programma Cultuureducatie met Kwaliteit<sup>1</sup>. Samen met trainer-adviseur Judith Vossen verzorgde ik, als specialist cultuureducatie bij het Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA), in maart 2020 de training voor 21 deelnemers van de BES-eilanden.

Het vertrekpunt voor de training was de situatie in het onderwijs op de eilanden. De kunst- en cultuurlessen op de scholen zijn afhankelijk van de affiniteit van leerkrachten en vinden vaak ad hoc plaats. Het accent ligt op muziek en erfgoed. Culturele activiteiten worden vaak gekoppeld aan religieuze feesten of bijvoorbeeld carnaval. De activiteiten zijn deels afhankelijk van vrijwillige initiatieven van eilandbewoners of gepassioneerde en toegewijde (maar onbevoegde) kunstenaars. De culturele sector bestaat uit enkele grotere culturele organisaties, maar over het algemeen zijn culturele activiteiten kleine en versnipperde initiatieven. Een samenhangende infrastructuur ontbreekt.

## Training

Ingrediënten voor de training in Caribisch Nederland kwamen uit enkele succesvolle trainingen in Europees Nederland: visie-ontwikkeling, de verbinding van het onderwijs met de culturele omgeving en planmatig werken. Wensen vanuit de BES-eilanden waren deskundigheidsbevordering, het opzetten van een cultureel netwerk en het inzetten van de op het eiland aanwezige expertise. Het idee was om de training zo in te richten dat deze verder lokaal geïmplementeerd kon worden (train-de-trainer). Het niveau van de deelnemers bleek echter te divers om dit over de hele linie te kunnen bereiken. Een aantal deelnemers bleek op basis van hun expertise wel toegerust om de training te vertalen naar een training in de eigen regio. Deelnemers aan de training schreven een cultuurplan voor hun eigen school. De visie op cultuuronderwijs en de concretisering van de activiteiten in een actieplan maakten daar deel van uit. De training bood veel actieve werkvormen die deelnemers konden inzetten om een fundament te leggen voor een netwerk en voor duurzame samenwerking tussen culturele instellingen en scholen in de regio (per eiland en tussen de eilanden). De opgedane inhoudelijke kennis moest toepasbaar zijn in de eigen werkwijze met als concreet resultaat:

- Leerkrachten kunnen als cultuurcoördinator aan de slag op de eigen school
- Kunstdocenten/educatoren leveren een bijdrage aan het programma van een school
- Ambtenaren vergroten de kwaliteit van beleid en advies op het gebied van cultuuronderwijs

Om borging en draagvlak voor de training te stimuleren informeerden de organisatoren lokale eilandbesturen over de training en nodigden ze hen uit voor het bijwonen van delen van de training.

## Succesfactoren

Maatwerk gericht op de lokale situatie was de belangrijkste succesfactor. De situatie op een klein eiland als Saba vraagt bijvoorbeeld om een ander cultuurplan dan het grotere Bonaire. Werken aan een gezamenlijke visie stond steeds centraal. Belangrijke vragen daarbij:

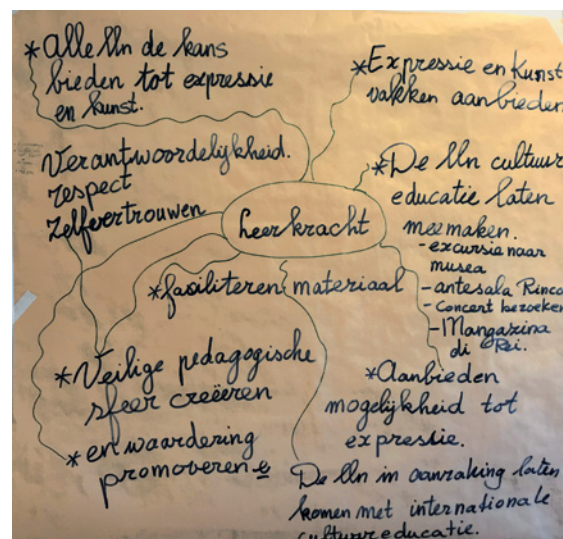
Wat verstaan we onder cultuuronderwijs? Wat is belangrijk voor de ontwikkeling van kinderen? Hoe kun je daaraan vanuit cultuur bijdragen?

Een andere succesfactor was de gemengde groep. Deelnemers aan de training waren leerkrachten, kunstdocenten/educatoren en beleidsmedewerkers. Per eiland kon ieder zo vanuit diverse invalshoeken werken aan cultuuronderwijs. Door verschillende samenstellingen van deelnemers te maken, kon iedereen optimaal gebruikmaken van elkaars kennis en expertise. Door in steeds wisselende groepen te werken ontstond ook de eerste aanzet tot het netwerk.

Ten slotte hielp het toewerken naar een concreet eindresultaat om nieuwe informatie meteen een plek te geven in een groter geheel en te koppelen aan concrete actiepunten. Positief was ook dat de deelnemers hun cultuurplan direct konden delen met collega's, directie en schoolbestuur. Wij als trainers uit Europees Nederland konden putten uit een brede ervaring met uiteenlopende lokale, regionale en landelijke ontwikkelingen en instellingen. We konden zowel praktische voorbeelden geven van bijvoorbeeld succesvolle samenwerking, als informatie bieden over actuele ontwikkelingen en regelingen.

Het succes van de training op de BES-eilanden bleek de combinatie van informatie, strategisch denken en interactieve werkvormen. Voor de meeste deelnemers was dit de eerste keer dat zij bewust nadachten over (de inhoud van) cultuuronderwijs, de betekenis ervan voor de ontwikkeling van kinderen en kennismaking met de betrokken (culturele) partners. Voor een vervolg is het een aanrader om schoolbesturen meer te betrekken. Daarnaast kunnen leer-

Kennisdeling in praktijk



krachten samen met kunstenaars en muzikanten (zonder lesbevoegdheid) via trainingen en co-teaching werken aan competenties om de kunstvakken te kunnen geven.

### **Curaçao, Aruba en Sint Maarten**

Curaçao, Aruba en Sint Maarten (de CAST-eilanden) zijn zelfstandige landen binnen het Koninkrijk en kennen een eigen onderwijsprogramma. De situatie is deels vergelijkbaar met die op de BES-eilanden, maar de CAST-eilanden zijn groter, met meer basis- en VO-scholen en meer culturele partners om mee samen te werken. Op de basisscholen worden de kunstlessen over het algemeen gegeven door de leerkracht zelf, in het VO door kunstvakdocenten. Er zijn geen bemiddelende organisaties en ook hier is de culturele infrastructuur niet overal even helder in kaart. Veel cultuuractiviteiten zijn ad hoc, vaak het initiatief van individuele leraren of educatoren. De lijntjes zijn kort.

De landen bepalen hun eigen onderwijsbeleid en hebben eigen kerndoelen en eindtermen. Vanwege de doorstroming naar het hoger onderwijs in Europees Nederland proberen zij waar mogelijk daarbij aan te sluiten. Op Curaçao wordt bijvoorbeeld in de onderbouw van het VO beeldend en muziek aangeboden, in de bovenbouw Kunst algemeen met beeldend of muziek als examenvak. CAV (Culturele & artistieke vorming gericht op de Caribische context) is in alle schooltypes examenvak, ook in het speciaal onderwijs.

Om kwalitatief goed cultuuronderwijs te geven en te ontwikkelen zijn voldoende faciliteiten noodzakelijk. Dat is niet altijd het geval. Actueel lesmateriaal dat aansluit op de lokale situatie is niet altijd beschikbaar. Op Curaçao ontbreekt vaak budget voor culturele activiteiten. Ook voldoende geoutilleerde klaslokalen en laptops met een snelle internetverbinding zijn lang niet overal aanwezig. Een deel van de docenten werkt onbevoegd of heeft de opleiding in Nederland gevolgd en mist daardoor kennis van de lokale situatie. Een introcursus Caribische regionale context is dan een must, maar wordt niet altijd gevolgd. Scholen op Sint Maarten kunnen gebruikmaken van een bredere pool van internationale, Engelstalige docenten, vaak afkomstig uit het Caribisch gebied.



Uitreiking certificaten

### **Uitdagingen**

Draagvlak en borging zijn belangrijk voor de kwaliteit van cultuuronderwijs. Omdat er nogal wat wisselingen plaatsvinden bij zowel de (directie en bestuur van) scholen als de culturele partners en de lokale overheid, is daar niet altijd sprake van. Zeker op de kleinere eilanden is het lastig om goede docenten te vinden en te houden. Een actuele integrale cultuurvisie met een concrete uitwerking naar de verschillende beleidsterreinen (zoals cultuuronderwijs) ontbreekt vaak.

Budget voor cultuuronderwijs is een doorlopend aandachtspunt. Om goede docenten in te huren en culturele activiteiten te organiseren is geld nodig. Dat was al lastig, maar nu door covid-19 veel inkomsten uit het toerisme zijn weggevallen, is de situatie extra nijpend. Er zijn wel financiële mogelijkheden vanuit Europees Nederland, maar regelingen bereiken de betrokkenen niet of laat. Aanvraagformulieren blijken ingewikkeld en het is soms moeilijk om aan de voorwaarden te voldoen, bijvoorbeeld vanwege vereiste inschrijving bij de KVK.

Op alle eilanden worden verschillende talen gesproken, vooral Nederlands, Engels, Spaans en Papiaments. Hoewel Saba en Sint Eustatius bijzondere gemeenten van Nederland zijn, is in het onderwijs de instructietaal Engels. Dat geldt ook voor Sint Maarten. Nederlandstalige methodes en materialen zijn daardoor nauwelijks bruikbaar. Door de beperkte financiële mogelijkheden is het lesmateriaal vaak verouderd.

### **Kansen**

Het programma Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK) voor het PO is sinds 2021 ook beschikbaar voor de BES-eilanden. Dit programma bevordert de samenwerking tussen scholen

en culturele instellingen, en de deskundigheid van leerkrachten en vakdocenten, en draagt bij aan het ontwikkelen van doorlopende leerlijnen. De drie eilanden hebben een aanvraag ingediend, die inmiddels gehonoreerd is. De BES-eilanden kunnen tevens gebruikmaken van het Nationaal Programma Onderwijs<sup>2</sup>, bedoeld om leerachterstanden door covid-19 te herstellen.

In september komt een regeling beschikbaar voor vmbo en mbo. Niet alleen voor de BES-eilanden, maar ook voor Aruba, Curaçao en Sint Maarten. Deze regeling biedt kansen voor verdere professionalisering en betere samenwerking tussen scholen en hun culturele omgeving. De programma's en subsidieregelingen stimuleren kennisdeling tussen de eilanden onderling en met Europees Nederland. Vanuit LKCA is regelmatig overleg met vertegenwoordigers van alle eilanden, om het netwerk en de kennisdeling verder te optimaliseren.

In Europees Nederland wordt sinds 2004 gewerkt aan de kwaliteit van cultuureducatie in het basisonderwijs. Uitgangspunt is dat de verantwoordelijkheid voor cultuureducatie bij de school ligt. Opbrengsten van deze inspanningen zijn onder andere de cursus cultuurcoördinator, trainingen voor kunstvakdocenten en educatoren, een leerplankader Kunstzinnige oriëntatie en diverse leerlijnen. Op lokaal en regionaal niveau is de samenwerking tussen scholen en hun culturele partners geïntensiveerd. In 2021 start een nieuw vierjaarlijks CmK-programma, want er valt nog steeds veel te ontwikkelen op het gebied van cultuuronderwijs. Via samenwerking en kennisdeling profiteren alle partners van elkaars expertise en kunnen ze zo de ontwikkeling van cultuuronderwijs verder stimuleren.

Veel basisscholen op de BES-eilanden ontwikkelen zich tot Integraal Kind Centrum (IKC). Ook op de CAST-eilanden is deze ontwikkeling zichtbaar. Een IKC is een organisatie waar kinderen van 0 tot 13 jaar terecht kunnen. Onderwijs, kinderdagverblijf, buitenschoolse opvang, peuterspeelzaal en welzijnsactiviteiten zijn samengevoegd. Hier liggen ook mogelijkheden voor het verder ontwikkelen van cultuuronderwijs. Gelijke kansen zijn een belangrijk aandachtspunt, omdat juist de armste kinderen minder toegang hebben tot de kinderopvang vanwege de kosten.

### Ter afsluiting

Betere samenwerking en meer kennis delen op het gebied van cultuuronderwijs, dat is de wens van alle betrokkenen binnen het Koninkrijk. Met als belangrijk doel beter cultuuronderwijs voor alle leerlingen. Dit kan bereikt worden door samen verder te werken aan een visie en vandaaruit ambities en actieplannen te formuleren. Samenwerken vanuit een netwerk dat zicht biedt op eigen en andermans rol, kennis, kunde en talenten. Er is veel behoefte aan kennis en informatie over actuele ontwikkelingen en een overzicht van de culturele infrastructuur. Een integraal beleidsplan voor cultuur per eiland, inclusief beleid voor cultuuronderwijs en een uitvoeringsplan, is een belangrijke voorwaarde voor de verdere ontwikkeling van het cultuuronderwijs.

Naast vervolgvacatures op de training en deelname aan subsidieprogramma's in Europees Nederland zijn kennisdeling en verbinding de meest aangewezen instrumenten om optimaal gebruik te maken van kennis en ervaring binnen het Koninkrijk. Denk hierbij aan nieuwsbrieven, netwerkbijeenkomsten, conferenties, individuele begeleiding en coaching – deels online. Een contactpersoon per eiland om snel informatie te kunnen delen of op te halen, die eventueel ook trekker is van een cultureel platform op het eiland, zal de uitwisseling zeer stimuleren. Duidelijk is dat er extra inspanningen nodig zijn om de achterstand op de eilanden in te lopen en alle kinderen en jongeren dezelfde kansen te bieden op goed cultuuronderwijs. •

#### Noten

- 1 [www.cultuureducatie.nl](http://www.cultuureducatie.nl)
- 2 [www.mrchadd.nl/nationaal-programma-onderwijs](http://www.mrchadd.nl/nationaal-programma-onderwijs)



**Eeke Wervers** is specialist cultuureducatie bij het LKCA